

Nekrológ

Spomienky na Jarmilu Filadelfiovú * 1956 – † 2023

Zdroj obrázka: www.ivo.sk

Koncom roka 2023 nás opustila Jarmila Filadelfiová, naša kolegyňa, spolupracovníčka a priateľka. Jej náhly a predčasný skon predstavuje pre sociologickú obec veľkú stratu.

Hoci Jarka absolvovala vysokoškolské štúdium v časoch normalizácie, na katedre, ktorá sa formálne hlásila k téze o jedinej vedeckej, čiže marxisticko-leninskej, sociológii, mala to šťastie, že spolu s Ivetou Radičovou, vtedy ešte Karafiátovou, so Stanom Radičom, Gabrielou Lubelcovou a ďalšími dostala za ročníkovú vedúcu Soňu Szomolányi. V dospelom veku tak mohla ťažiť z toho, že bola v ranej fáze sociologického „vpečatenia“ vystavená kritickému duchu mladej ročníkovej vedúcej, ktorá (najmä spolu s ďalším mladým kolegom Vladimírom Krivým) sa nepodieľala na vtedajšom oficiálnom ospevovaní predností spoločnosti tzv. reálneho socializmu, ale podporovala v študentoch záujem o ideológiu nezdeformované, nezaujaté poznávanie jej skutočných problémov, rozporov a rozvojových bariér. K odštartovaniu Jarkinej úspešnej kariéry prispela aj ďalšia priaznivá okolnosť: že sa na Sociologickom ústave SAV, kam nastúpila po skončení štúdia, ocitla v tíme zaoberajúcom sa rodinou. Začiatkom osemdesiatych rokov minulého storočia to bola vari jediná tematická oblasť, v ktorej toto vtedy ešte nomenklatúrne pracovisko ÚV KSS umožňovalo relatívne slobodné bádanie.

O tom, že Jarku v časoch normalizácie nemotivovala snaha uniknúť do „bezpečnej zóny“, svedčí jej podpis pod otvoreným listom, ktorý skupina sociológov začiatkom septembra 1989 adresovala prezidentovi Gustávovi Husákovi za prepustenie väznených disidentov tzv. Bratislavskej päťky. Vyslúžila si za to politický pohon, ktorý proti nej rozpútali jej prorežimovo orientovaní kolegovia a nadriadení. Ostalo však iba pri vyhrážkach a výčitkách; o necelé tri mesiace režim padol a pred tridsaťtriročnou Jarkou sa otvorili nové horizonty.

November 1989 rozdelil život Jarmily Filadelfiovej takmer presne na dve polovice.

Tú druhú, ponovembrovú, keď sa naša spoločnosť začala vyrovnávať s národnými vnútropolitickými, ekonomickými, štátoprávnymi i geopolitickými výzvami, Jarka zasvätila skúmaniu viacerých javov. Vo svojich výskumných

štúdiách či publikáciách zachytila bohaté spektrum navzájom súvisiacich fenoménov – demografického vývoja, meniacej sa podoby rodiny, spoločenského postavenia a reprodukčných práv žien, násilia páchaného na ženách. Venovala sa podmienkam pôsobenia mimovládnych organizácií zastupujúcich záujmy a práva žien, bariéram vyššej účasti žien na politickom rozhodovaní a neskôr aj postaveniu kvír ľudí a postojom majority verejnosti k nim. Značnú pozornosť zamerala na sociálno-ekonomické podmienky rodín a problém chudoby vrátane životnej situácie marginalizovaných rómskych komunit. Pustila sa aj do problematiky migrácie – postavenia migrantiek a migrantov na Slovensku, kultúrnej diverzity a jej akceptácie v spoločnosti. Ďalšia závažná téma, do ktorej sme sa spoločne zahryzli na pôde IVO i v rámci prípravy *Národného projektu Stratégia aktívneho starnutia*, sa týkala starnutia populácie, postavenia a práv seniorov a senioriek, opatrení na presadenie konceptu aktívneho starnutia. Hoci bol Jarkin tematický záber takýto široký, jej pohľad bol – aj keď to azda znie pri tejto šírke priam neuveriteľne – vždy zasnávaný, nekĺzal po povrchu.

Za štyri desaťročia sústredenej výskumníckej práce sa Jarka vyprofilovala na naslovovzatú odborníčku, ktorá s nezlomným odhodlaním a trpezlivosťou zhromažďovala empirické fakty a z priam nepreberného množstva čísel, dokumentov či smerníc dokázala vytiahnuť „na svetlo božie“ hlbšie poznanie. Vo väčšine projektov čerpala z domácich či medzinárodných databáz ponúkajúcich „tvrdé dáta“, ako aj z originálnych výskumov, ktoré sa neraz zrodili pod jej vedením či za jej účasti.

Jarka zanechala nezmazateľnú stopu na produkcii všetkých pracovísk, kde pôsobila – či už to boli výskumné inštitúcie ako *Medzinárodné stredisko pre výskum rodiny* (1994 - 2006), *Inštitút pre verejné otázky* (2006 - 2014) a *Inštitút pre výskum práce a rodiny* (2014 -), alebo mimovládne organizácie ako feministický *Aspekt* a *EsFem*, ale aj ďalšie občianske združenia ako *PDCS* či *Občan, demokracia a zodpovednosť*. Podieľala sa na viacerých verejnopolitických iniciatívach. Za všetky spomeňme jej účasť na tvorbe *Národného projektu Stratégia aktívneho starnutia* či spoluprácu s Ivetou Radičovou v roku 2024 pri tvorbe dokumentu *Sociálna spravodlivosť na Slovensku* pre premiéra Ľudovíta Ódora.

Počet výskumných správ, štúdií, publikácií, do ktorých Jarka vložila ako autorka či spoluautorka svoju expertízu, ona sama zrejme nikdy nezráčala; na to jednoducho nemala čas. Určite to však bude trojciferné číslo. Len na pôde *Inštitútu pre verejné otázky* vyšlo od roku 1997 viac ako 20 publikácií, na ktorých sa autorsky podieľala. Za kľúčový pre profil tohto think tanku možno pokladať jej vklad do analýzy trendov reprodukčného a rodinného správania, do výskumu rodových nerovností a diskriminácie (predovšetkým v rámci interseksionálne zameraného projektu *EQUAL Plus pre ženy 45+*), do rozpra-

covania problému migrácie a kultúrnej diverzity a do rozvinutia témy aktívneho starnutia a postavenia starších žien a mužov v spoločnosti.

Jarka však nebola iba nadmieru skromná a poctivá „včielka-robotníčka“ slovenskej sociológie. Bola aj nesmierne družnou a férovou bytosťou, ktorá povýšila získavanie a odovzdávanie výskumných poznatkov na svoje životné poslanie. O jej pripravenosti podeliť sa so svojou expertízou, ale aj o jej ochote hľadať odpovede na nové páľčivé otázky by mohli rozprávať nielen jej kolegovia či kolegyně z „brandže“, ale aj ľudia z ľudskoprávneho či verejnopolitického prostredia.

Jarka si doslova si užívala odborné diskusie a vášnivé spory so svojimi mladšími kolegami a kolegyněmi; tešila sa z ich intelektuálneho a ľudského dozrievania. Bola ich oddanou a nezištnou mentorkou, podporovala v nich zápal pre poctivú vedeckú prácu a verila aj v ľudskoprávny aktivizmus. Keď však bolo treba, prevtelila sa do roly sestry, na ktorú sa dalo vždy s dôverou obrátiť či do roly mamy, poskytujúcej povzbudenie či útechu mladším kolegyniam, keď sa ocitli v núdzi.

My, čo sme sa v istej fáze života ocitli v Jarkinej blízkosti a zdieľali s ňou slasti a strasti pracovného i občianskeho snaženia, cítime napriek smútku z jej predčasného odchodu vďačnosť za všetko, čím nás Jarka obohatila. Časť našich spomienok je navýsost' osobná, a preto azda neprenosná. Predsa však veríme, že v reflexii dejín novodobej slovenskej sociológie dostane Jarka Filadelfiová miesto, ktoré si zaslúži.

Zora Bútorová
Inštitút pre verejné otázky